Anu Mutanen, OTT, apulaisprofessori 16.9.2025

LAUSUNTO EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAEIKSI VANKEUSLAIN, TUTKINTAVANKEUSLAIN JA PUOLUSTUSTILALAIN 9 §:N MUUTTAMISESTA (HE 53/2025 VP)

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan pyytämänä lausuntona otsikossa mainitusta hallituksen esityksestä esitän kunnioittavasti seuraavan.

Yleistä esityksestä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettaviksi vankeuslakia, tutkintavankeuslakia ja puolustustilalakia.

Avolaitokseen sijoittamisen edellytyksiä ehdotetaan täsmennettäväksi siten, että sijoituspäätöstä tehtäessä kiinnitettäisiin nykyistä enemmän huomiota vangin rikollisuuden laatuun ja vangin vaarallisuuteen. Varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksiä muutettaisiin vastaamaan nykyistä paremmin varmuusosaston luonnetta turvaamistoimenpiteenä. Lisäksi tutkintavangin sijoittaminen varmuusosastolle mahdollistettaisiin. Esityksen mukaan puhelun kuuntelemista koskeva päätös voitaisiin jatkossa tehdä määräajaksi. Lisäksi säädettäisiin siitä, että varmuusosastolle sijoitetun vangin keskustelu lapsen tapaamisessa voitaisiin kuunnella ja tallentaa. Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi sääntelyä, joka koskee vankilaan ottamisen rajoittamista yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa.

Esityksen keskeiset tavoitteet perustuvat pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan. Ehdotuksilla tavoitellaan erityisesti vankilaturvallisuuden parantamista, vankien rikollisen toiminnan estämistä sekä päihteiden käytön ja salakuljetuksen ehkäisemistä. Lisäksi esityksellä pyritään turvaamaan vankiloiden toimintaa vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa. Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2026.

Esitykseen sisältyvissä säätämisjärjestysperusteluissa lakiehdotuksia tarkastellaan perustuslain 7 §:n (oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen), 10 §:n (yksityiselämän ja luottamuksellisen viestinnän salaisuuden suoja), 21 §:n (oikeusturva) ja 80 §:n (lailla säätäminen) kannalta, minkä lisäksi esille tuodaan myös perustuslain 19 §:n 3 momentti (julkisen vallan velvollisuus turvata riittävät terveyspalvelut ja edistää väestön terveyttä). Arviointi kytketään perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntöön. Lisäksi viitataan Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin. Esityksen mukaan lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Arvioinnin lähtökohdat

Esitys on merkityksellinen useiden perusoikeuksien kannalta. Esityksessä on otettu huomioon lakiehdotusten kannalta keskeiset perusoikeuskytkennät ja kiinnitetty huomiota perusoikeuksien rajoitusedellytysten täyttymisen arviointiin. Esitykseen sisältyy varsin kattavaa arviointia myös ehdotusten perus- ja ihmisoikeusvaikutuksista. Esityksessä tehdyssä perustuslainmukaisuuden arvioinnissa ovat siten kunnossa asiassa olennaisen perusoikeusarvioinnin useat lähtökohdat, mutta toisaalta täysin ongelmatonkaan esitys ei valtiosääntöisesti ole.

Esityksen perustuslakijaksoon sisältyy asianmukaista tarkastelua ehdotetusta määräaikaisesta päätöksestä puhelun kuunteluun (vankeuslain 12 luvun 7 §) sekä mahdollisuudesta varmuusosastolle sijoitetun vangin keskustelun kuuntelemiseen ja tallentamiseen myös lapsen tapaamisessa (vankeuslain 13 luvun 2 §). Pidän lisäksi myönteisenä, että esityksessä on pyritty ottamaan huomioon lapsen etu mainitussa sääntelyssä.

Esityksessä ehdotetaan vankeuslain 2 luvun 1 §:ään säännöstä, joka mahdollistaisi sen, ettei uusia vankeja otettaisi vankilaan normaaliolojen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Myös tältä osin sääntelyä on tarkasteltu perusteluissa ja perustuslakijaksossa varsin asianmukaisesti. Kuitenkin huomio kiinnittyy siihen, ettei säännöksen soveltamisen kannalta olennaisia "normaaliolojen vakavia häiriötilanteita" ja "poikkeusoloja" kytkettäisi säädöstekstissä mihinkään, mikä jättäisin niiden arviointiin ongelmallista epämääräisyyttä.

Katson tarpeelliseksi tarkastella seuraavassa erikseen avolaitokseen sijoittamisen edellytyksiä ja varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksiä koskeviin ehdotuksia. Esittämäni näkökohdat kohdistuvat vankeuslakia koskeviin muutosehdotuksiin (1. lakiehdotus). Arviot pätevät soveltuvin osin vastaaviin tutkintavankeuslain (2. lakiehdotus) säännösehdotuksiin, vaikka tätä ei olisi jäljempänä erikseen todettu.

Arviointiperusta

Esityksen perustuslainmukaisuuden arvioinnin kannalta keskeinen on perustuslain 7 §:n 3 momentti, jonka mukaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Esityksen kannalta olennaista perustuslain 7 §:n 3 momentin viimeisen virkkeen säännöstä luonnehdittiin perusoikeusuudistuksen esitöissä perustuslailliseksi toimeksiannoksi, jonka johdosta lailla tulee turvata vapautensa menettäneille kuuluvat oikeudet muun muassa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten viitoittamalla tavalla. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 ja 6 artiklassa, kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 9, 10 ja 14 artikloissa sekä lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklassa luetellaan eräitä vapautensa menettäneen oikeuksia. Muutkin ihmisoikeudet (esimerkiksi henkilökohtainen koskemattomuus) kuuluvat myös vapautensa menettäneille siltä osin kuin niitä ei ole rajoitettu ihmisoikeussopimusten ja perusoikeussäännösten kannalta hyväksyttävällä tavalla. (HE 309/1993 vp, s. 49.)

Vapautensa menettäneiden perusoikeuksiin kohdistuvat rajoitukset eivät siten ole toteutettavissa lakia alemmanasteisin säännöksin, eikä niitä voida toteuttaa myöskään tavanomaiseen oikeuteen taikka laitosvaltaan tai erityiseen vallanalaisuussuhteeseen vedoten (HE 309/1993 vp, s. 49, PeVL 34/2014 vp, PeVL 4/2013 vp, PeVL 29/2006 vp, s. 4, PeVL 21/2006 vp, s. 2, PeVL 20/2005 vp, PeVL 34/2001 vp, s. 2, PeVL 9/2001 vp, s. 2, PeVL 12/1998 vp, s. 2). Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukainen lailla säätämisen vaatimus kohdistuu myös vapaudenriiston astetta lisääviin toimenpiteisiin (PeVL 34/2001 vp, s. 3).

Vapaudenmenetyksellä ja vapauden riistämisellä tarkoitetaan perustuslain 7 §:n 3 momentissa järjestelyä, jolla jotakuta kielletään tai estetään poistumasta hänelle määrätystä hyvin rajatusta olinpaikasta. Ihmisen sulkeminen lukittuun tilaan tämän omasta tahdosta riippumatta on momentissa tarkoitettu vapaudenriisto. Myös tätä lievempää toimenpidettä voidaan pitää vapaudenriistona, jos vapauden rajoitus kestonsa, asteensa ja aikaansaamansa sosiaalisten suhteiden estymisen vuoksi rinnastuu lukittuun tilaan sijoittamiseen. (HE 309/1993 vp, s. 48, ks. PeVL 30/2010 vp, s. 2.) Pidättäminen ja vangitseminen ovat keskeisiä vapaudenriistoa merkitseviä rikosprosessuaalisia pakkokeinoja. Perustuslaissa tarkoitettu vapaudenriisto ei ole vapautensa menettäneeseen kohdistettava vapaudenriiston astetta lisäävä toimenpide (HE 309/1993 vp, s. 48), kuten yksinäisyysrangaistus vangin kurinpidollisena toimenpiteenä. Perustuslain 7 §:n 3 momentin viimeisen virkkeen vaatimukset koskevat myös vapaudenmenetyksen ankaruuden astetta lisääviä toimia (HE 309/1993 vp, s. 48, ks. PeVL 34/2001 vp, s. 3). Sama koskee myös vankeuslain 18 luvun 3 ja 4 §:ssä tarkoitettua tarkkailua ja eristämistarkkailuun sijoittamista sekä 5 §:ssä tarkoitettua erillään pitämistä (PeVL 20/2005 vp, s. 6).

Mielivaltaisten vapaudenmenetysten kiellolla rajoitetaan lainsäätäjän mahdollisuuksia määrätä vapaudenriistojen perusteista ja edellytetään, että lailla säädetään oikeusturvasta myös vapaudenmenetyksen yhteydessä (HE 309/1993 vp, s. 48).

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä sanouduttiin selkeästi irti sellaisesta käsityksestä, että tietyn ihmisryhmän perusoikeuksia voitaisiin rajoittaa suoraan erityisen vallanalaisuussuhteen tai laitosvallan perusteella. Siten esimerkiksi vankien perusoikeuksien rajoittaminen edellyttää lakia, jonka säätämisjärjestys riippuu rajoituksen sisällöstä ja asteesta (HE 309/1993 vp, s. 25, 49, ks. PeVL 34/2001 vp, s. 2, PeVL 12/1998 vp, s. 2). Vapaudenmenetys ei siten sellaisenaan muodosta perustetta rajoittaa henkilön muita perusoikeuksia. Jos tarve henkilön muiden perusoikeuksien rajoittamiseen tämän vapaudenmenetyksen aikana on olemassa, rajoituksista on säädettävä lailla ja ne tulee voida oikeuttaa erikseen kussakin tapauksessa ja kunkin perusoikeuden osalta (HE 309/1993 vp, s. 25, ks. PeVL 36/2020 vp, s. 2). Vapautensa menettäneen perusoikeuksiin puuttuvia ehdotuksia on arvioitava perusoikeuksien yleisten ja tarvittaessa kunkin perusoikeuden erityisten rajoitusedellytysten kannalta (ks. esim. PeVL 36/2020 vp, s. 3). Huomionarvoista on, että vankeuslain 1 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Vankien perusoikeuksien osalta lähtökohtana on siis se, että vanki nauttii lähtökohtaisesti yhdenvertaisesti samoja oikeuksia kuin muut ihmiset lukuun ottamatta rajoituksia, jotka johtuvat

suoraan vankeusrangaistuksen sisällöstä tai joista on nimenomaan säädetty perusoikeuksien rajoitusedellytykset täyttävällä lailla. (PeVL 40/2020 vp, s. 2–3.)

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Pykälän 2 momentti sisältää yleistä yhdenvertaisuussäännöstä täydentävän syrjintäkiellon, jonka mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan säännöksessä erikseen luetellun tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös vankien erilaiselle kohtelulle suhteessa vankeusrangaistuksen eri toteuttamistapoihin tulee esittää hyväksyttävä ja oikeasuhtainen peruste. (Ks. PeVL 40/2020 vp, s. 3–4.)

Esityksessä on kyse vankien eli vapautensa menettäneiden oikeuksista. Ehdotettu lainsäädäntö toteuttaa omalta osaltaan perustuslain 7 §:n 3 momentin viimeisessä virkkeessä tarkoitettua toimeksiantoa turvata vapautensa menettäneen oikeudet lailla. Sääntely on samalla merkityksellistä useiden perusoikeussäännösten kannalta. Se koskee esimerkiksi perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen samoin kuin perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattua yksityiselämän suojaa ja saman pykälän 2 momentissa suojattua luottamuksellisen viestin salaisuutta. Vapautensa menettäneen perusoikeuksiin puuttuvia ehdotuksia on näin ollen arvioitava perusoikeuksien yleisten ja tarvittaessa kunkin perusoikeuden erityisten rajoitusedellytysten kannalta. Rajoitusten hyväksyttävyyden, tarkkarajaisuuden ja oikeasuhtaisuuden lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota vapautensa menettäneiden oikeusturvaan. (PeVL 36/2020 vp, s. 2–3, PeVL 6/2017 vp, s. 2, PeVL 34/2014 vp, s. 2, PeVL 20/2005 vp, s. 2.)

Hyväksyttävä tavoite

Esityksen tavoitteita vankilaturvallisuuden parantamista, vankien rikollisen toiminnan estämistä sekä päihteiden käytön ja salakuljetuksen ehkäisemistä sekö vankiloiden toiminnan turvaamisesta vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa voi pitää perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävinä ja painavina syinä rajoittaa perusoikeuksia. Kyse on hyväksyttävistä intresseistä, jotka voivat ääritapauksessa palautua jopa henkilökohtaisen turvallisuuden perusoikeuteen (ks. PeVL 36/2020 vp, s. 3, PeVL 73/2018 vp, s. 3, PeVL 15/2018 vp, s. 8, PeVL 5/1999 vp, s. 2).

Avolaitokseen sijoittamisen edellytykset

Esityksessä ehdotetaan täsmennettäväksi avolaitossijoituksen edellytyksiä. Vankeuslain 4 luvun 9 §:n 2 momenttiin ja 6 luvun 1 §:n 1 momenttiin otettaisiin uudeksi edellytykseksi toisen vangin tai muun henkilön turvallisuuden vaarantaminen. Lisäksi säännöksiä avolaitokseen siirtämisestä täydennettäisiin siten, että sijoituksen yhteydessä vangin tulisi myös sitoutua sähköisen valvonnan noudattamiseen.

Esityksen mukaan muutosehdotuksen tavoitteena on varmistaa, ettei avolaitokseen sijoitettaisi vankeja, joiden arvioidaan jatkavan rikollista toimintaa taikka vaarantavan avolaitoksen turvallisuutta. Esityksen mukaan (s. 20) ehdotus selventäisi nykyistä käytäntöä siitä, ettei esimerkiksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneitä henkilöitä lähtökohtaisesti sijoitettaisi avolaitokseen. Huomiota tulisi kiinnittää esimerkiksi siihen, onko henkilö luotettavasti irtaantunut rikollisesta toiminnasta. Sellaisten vakavien rikosten uusijoiden kohdalla, joita on

pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, päätösharkinta tulisi tehdä korostetun huolellisesti.

Esityksen vaikutusarviointien (s. 27) mukaan avolaitokseen sijoittaminen tai siirtäminen vaikuttaa olennaisella tavalla vangin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, koska olosuhteet avolaitoksessa poikkeavat merkittävästi suljetusta vankilasta. Vangin kannalta on siten hyvin merkityksellistä, suorittaako hän rangaistusta suljetussa vankilassa vai avolaitoksen avoimemmissa olosuhteissa. Esityksen perusteella sijoittamisen kynnys voi jossain määrin nousta esimerkiksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkeytyneiden vankien tai yhdistelmärangaistukseen tuomittujen vankien kohdalla. Jo nykyisin järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkeytyneet vangit eivät lähtökohtaisesti täytä avovankilaan sijoittamisen edellytyksiä. Ehdotettu muutos selventäisi tätä käytäntöä. Arviointi tehtäisiin kuitenkin edelleen tapauskohtaisesti ottaen huomioon sekä sijoitusta puoltavia että vastaan puhuvia seikkoja. Puoltavia seikkoja voivat olla esimerkiksi tavoitteellinen työskentely rangaistusajan suunnitelman toteutumiseksi ja osoitukset luotettavasta irtaantumisesta rikollisesta elämäntavasta. Yhdistelmärangaistusta suorittavien kohdalla päätösharkinta tulisi tehdä korostetun tapauskohtaisesti punniten toisaalta arvioitua vaarallisuutta ja toisaalta vaiheittaisen vapauttamisprosessin ja vapautumiseen liittyvien tukitoimien merkitystä uusintarikollisuuden ehkäisyssä. Nykyinen käytäntö, jonka mukaan avolaitossijoituksen mahdollisuutta ei ole kategorisesti rajattu pois miltään vankiryhmältä, säilyisi edelleen. Avolaitossijoittelussa noudatettaisiin myös edelleen vankeuslain 4 luvun 8 §:ssä tarkoitettuja sijoittelun yleisperiaatteita. Tästä syystä ehdotettu muutos ei esityksen mukaan heikentäisi vankien oikeuksien toteutumista nykyiseen verrattuna.

Esityksessä on kyse siitä, millä edellytyksillä vanki voidaan sijoittaa tai siirtää avolaitokseen. Vangilla ei ole oikeutta avolaitossijoitukseen. Avolaitokseen sijoittamisen merkitystä voinee kuvata vapaudenmenetyksen kannalta lievempänä rangaistuksen suorittamistapana kuin sijoittamista suljettuun vankilaan. Esityksen vaikutusarvioinneissa on tunnistettu, että avolaitokseen sijoittaminen tai siirtäminen vaikuttaa olennaisella tavalla vangin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Toisaalta kuitenkin todetaan, että esitys ei heikentäisi vankien oikeuksien toteutumista nykyiseen käytäntöön verrattuna. Kun kuitenkin vankien oikeuksiin vaikuttava edellytys ehdotetaan kirjattavaksi lakiin, olisi esityksessä tullut arvioida avolaitokseen sijoittamisen edellytysten täsmentämisen perustuslainmukaisuutta. Perustuslakijaksoa on pidettävä siten tältä osin puutteellisena.

Sääntelyllä avolaitokseen sijoittamisesta on merkitystä perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaisen lailla säätämisen vaatimuksen ohella muun perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvatun oikeuden henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden kannalta. uomioon on otettava myös perustuslain 6 §:n mukainen yhdenvertaisuus ja syrjintäkielto. Kyse on yhtäältä niiden vankien oikeusasemasta, joiden pääsyä avolaitokseen harkitaan, ja toisaalta avolaitoksessa jo olevien oikeuksista ja turvallisuudesta. Merkityksellistä on osaltaan se, että avolaitossijoituksen mahdollisuutta ei ennakollisesti ja kategorisesti poissuljettaisi yhdeltäkään vankiryhmältä. Lisäksi esityksessä viitattujen turvallisuusnäkökohtien voi katsoa muodostavan hyväksyttävän ja oikeasuhtaisen perusteen vankien erilaiselle kohtelulle suhteessa vankeusrangaistuksen eri toteuttamistapoihin.

Esityksessä on korostettu tapauskohtaista harkintaa avosijoitusmahdollisuudesta päätettäessä. Esityksen perusteluissa on esitetty useita harkinnassa huomioon otettavia seikkoja. Perusteluissa viitataan tällaisina näkökohtina muun muassa "järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittymiseen" ja siihen "onko henkilö luotettavasti arvioiden irtaantunut rikollisesta toiminnasta". Yhteys ehdotetun säädöstekstin ja perustelujen välillä jää näiltä osin epäselväksi. Ylipäätään herää kysymys sääntelyn avoimuudesta suhteessa perustuslain 2 §:n 3 momenttiin, 7 §:n 3 momenttiin ja 80 §:n 1 momenttiin kuuluvaan lailla säätämiseen vaatimukseen kytkeytyvään sekä perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiinkin kuuluvaan täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimukseen. Tältä kannalta olisi perusteltua määritellä laissa tarkemmin edellytykset avolaitokseen pääsylle. Huomio kiinnittyy lisäksi täsmällisyyden kannalta ongelmallisena tavalla siihen, että vankeuslain 4 ja 6 luvussa on tältä osin omaksuttu toisistaan poikkeava sääntelylogiikka, jossa on eroja muun muassa siinä, että 4 luvussa käytetään kynnystä "on perusteltua syytä epäillä" ja 6 luvussa "voidaan pitää todennäköisenä", joita ei esityksessä ehdoteta muutettavaksi, mutta jotka muodostavat olennaisen osan täsmennettäväksi ehdotettua kriteeristöä.

Esityksessä ei ole myöskään arvioitu ehdotettua lisäystä sitoutumisesta teknisillä välineillä tapahtuvaan valvontaan, mikä on merkityksellinen perustuslain 7 §:n 3 momentissa turvatun henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta. Sähköinen valvonta ei käsittääkseni puutu suhteettomasti vangin perusoikeuksiin ja on jo voimassa olevan lain mukaan käytössä avolaitoksissa. En pidä mainittua ehdotusta ongelmallisena myöskään siksi, että se toteutettaisiin viittaussäännöksenä vankeuslain 4 luvun 1 §:n 2 momenttiin, joka on arvioitu perustuslakivaliokunnassa (PeVL 30/2010 vp) ja jota nähdäkseni myös muutettu valiokunnan kannan mukaiseksi.

Varmuusosastolle sijoittamisen edellytykset

Ehdotetun vankeuslain 5 luvun 6 §:n mukaisia varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksiä muutettaisiin. Ehdotetun säännöksen mukaan vanki voitaisiin sijoittaa varmuusosastolle, jos se on välttämätöntä sen estämiseksi, että hän 1) jatkaa rikollista toimintaa vankilassa, 2) yrittää karata tai hänet yritetään vapauttaa taikka 3) muulla kuin 1 tai 2 kohdassa tarkoitetuin tavoin vakavasti vaarantaa vankilan järjestystä ja turvallisuutta taikka toisen vangin tai muun henkilön turvallisuutta vankilassa. Vastaava säännös otettaisiin tutkintavankeuslain 3 luvun 2 c §:ään. Vankeuslain 11 luvun 2 §:n 2 momentissa säädettäisiin erikseen varmuusosastolle sijoitetun vangin osallistumisesta varmuusosastolle soveltuviin vapaa-ajan toimintoihin.

Varmuusosastosijoituksen tavoitteena on estää ennalta rikollinen tai turvallisuutta vakavasti vaarantava toiminta. Varmuusosastosijoituksen edellytysten muutoksella tavoiteltaisiin osaltaan päihteiden käytön ja salakuljettamisen ehkäisemistä vankilassa.

Esityksen mukaan (s. 28) varmuusosastolle sijoittamisen lähtökohtana olisi se, että sijoittaminen on välttämätöntä pykälässä säädetyn toiminnan estämiseksi. Varmuusosastolle sijoittamisen kynnys on käytännössä ollut korkea. Yksittäisen vangin kohdalla olisi oltava konkreettiset perusteet sijoittamiselle. Perusteiden arviointiin vaikuttaisi se, että varmuusosastosijoituksessa olisi kyse selvästi turvaamistoimesta, jolla pyritään estämään mahdollinen tulevaisuudessa tapahtuva toiminta. Tutkintavangin näkökulmasta turvaamistoimena tehtävä varmuusosastolle sijoittaminen olisi hyväksyttävä myös syyttömyysolettaman kannalta.

Välttämättömyydellä viitataan myös siihen, että varmuusosastosijoitus olisi viimesijainen keino pykälässä säädetyn toiminnan estämiseksi, jolloin huomioon tulee ottaa se, onko vangin toimintaan mahdollisuus puuttua lievemmin keinoin. Varmuusosastosijoitus merkitsee voimakasta puuttumista vangin oikeuksiin osaston rajoitettujen olosuhteiden vuoksi. Varmuusosastosijoittaminen merkitsee tietynlaista eristämistä. Varmuusosastolla oikeuksia rajoitetaan useilla tavoilla. Esityksessä ei ehdoteta muutoksia näihin rajoituksiin, mutta vapaa-ajan toimintojen järjestämistä koskevaa säännöstä täsmennettäisiin. Tästä syystä ehdotetut muutokset eivät heikentäisi varmuusosastolla olevien vankien oikeuksien toteutumista nykyiseen verrattuna.

Esityksessä (s. 29) tuodaan esille, että valmistelussa on arvioitu enimmäisajan säätämistä varmuusosastosijoitukselle, mutta tätä ei pidetty perusteltuna. Useimmiten sijoitukset ovat kestäneet kolmesta kuuteen taikka kuudesta yhdeksään kuukauteen. Yksittäiset vangit ovat voineet olla sijoitettuna yli vuoden. Täsmennysehdotukset koskien vapaa-ajan toimintojen järjestämistä ja varmuusosastolle sijoitetun terveydentilan seurantaa parantaisivat osaston olosuhteita.

Varmuusosastolle sijoittamisen kannalta merkityksellisiä ovat perustuslain 7 §:n 3 momentin ohella etenkin 7 §:n 2 momentissa turvattu oikeus ihmisarvoiseen kohteluun ja perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattu yksityiselämän suoja.

Varmuusosastoista alun perin säädettäessä (384/1999) niitä luonnehdittiin ”vankilaksi vankilassa” (ks. HE 10/1998 vp, s. 24–26). Voimassa olevassa vankeuslain 5 luvun 5 §:n 1 momentissa varmuusosasto määritellään muusta vankilasta eristetyksi osastoksi. Varmuusosastolle sijoittamisessa on kyse merkittävästi vangin perusoikeuksiin puuttuvista toimista, jotka rajoittavat etenkin perustuslain 10 §:ssä turvattua vangin yksityiselämän suojaa huomattavasti. On siten asianmukaista, että varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksistä säädetään lailla. Ehdotettua sääntelyä voi perustella esitetysti turvallisuusnäkökohdilla. Kyse on turvaamistoimenpiteestä, jolla pyritään estämään rikollisen tai siihen verrattavan toiminnan jatkaminen vankilassa. Esityksen perustuslakijaksossa on esitetty tältä osin asianmukaista perustuslainmukaisuuden arviointia.

Pidän varmuusosastolle sijoittamisen perusoikeuksia rajoittava luonne huomioon ottaen ehdotettuja sijoituksen perusteita sinänsä riittävän painavina. Lisäksi asetettu välttämättömyyden kynnys on asianmukainen. Huomio kuitenkin kiinnittyy siihen, että käsitykseni mukaan esityksessä kumottaisiin vankeuslain 5 luvun 5 §:n 2 momentti, jonka mukaan varmuusosastolle sijoitetun vangin oikeuksia ei saisi rajoittaa enempää kuin sijoittamisesta välttämättä aiheutuu. Mainitun säännöksen säilyttämisellä varmistettaisiin mielestäni sääntelyn oikeasuhtaisuutta, enkä näe perusteita, joiden vuoksi kyseinen säännös tulisi poistaa laista. Pidän toisaalta asianmukaisena, että esitykseen sisältyy muita elementtejä, joilla varmistetaan sääntelyn hyväksyttävyyttä ja oikeasuhtaisuutta, kuten ehdotettu vankeuslain 11 luvun 2 § vapaa-ajantoiminnoista.

Lailla säätämisen vaatimukseen ja perusoikeuksien yleisiin rajoitusedellytyksiin kytkeytyvän täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksen näkökulmasta huomio kiinnittyy siihen, että ehdotetut edellytykset ovat epätäsmällisempiä ja avoimempia kuin voimassa olevat edellytykset. Sidonnaisuus rikoslakiin ja enimmäisrangaistukseen korvattaisiin viittauksella

”rikollisen toiminnan jatkamiseen”. Pidän mainittua käsitettä liian avoimena ja epämääräisenä esityksen perustuslakijaksossa esitetyistä näkökohdista huolimatta. Lisäksi ehdotuksen muotoilu ”muulla tavoin vakavasti vaarantaa vankilan järjestystä ja turvallisuutta taikka toisen vangin tai muun henkilön turvallisuutta vankilassa” jää mielestäni liian avoimeksi ja määrittelemättömäksi. Varmuusosastolle sijoittamisen edellytyksiä on siten nähdäkseni täsmennettävä ehdotetusta.

Turvallisuusnäkökohtien perusteella lienee perusteltua voida tilanteen sitä välttämättä vaatiessa sijoittaa myös tutkintavanki varmuusosastolle. Päätettäessä varmuusosastolle sijoittamisesta rikollisen toiminnan jatkamisen perusteella on erityisesti tutkintavangin kohdalla muistettava perustuslain 8 §:n mukaiseen rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen liittyvä syyttömyysolettama. Sääntelyllä ja sen soveltamisella ei saa loukata syyttömyysolettamaa.

Ehdotetun sääntelyn perusoikeusherkkyyden vuoksi pidän kaikkiaan tärkeänä seurata sääntelyn käytännön toteutumista ja ryhtyä mahdollisesti tarvittaviin muutoksiin, jottei vankien perusoikeuksia rajoiteta enempää kuin se on välttämätöntä.

Helsingissä 16.9.2025

Anu Mutanen, OTT, apulaisprofessori